

ZACHAR JÓZSEF

**16. Nemzetközi Történelemtudományi Kongresszus
A Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság X. Kollokviuma
1985. augusztus 19—24.**

A történészek ötévenkénti világméretű eszmecseréjének keretében, és ezúttal annak nyitányaként, öt kontinens harminchat országából több, mint kétszáz hadtörténész gyűlt össze a stuttgarti városháza tanácstermében.

A Nemzetközi Történelemtudományi Bizottság mára már jelentős szakmai tagszervezetévé lett. A Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottságot 1938-ban a zürichi világkongresszus alkalmával a hadtörténészek egy maroknyi csoportja hozta létre. Már az alakuló ülésen azt a célt tűzték maguk elé a résztvevők, hogy „megteremték a történészek, a múzeológusok és a hadtörténelmi kutatás szakértői közötti kapcsolatot”. A kutatási terület átfogó jellegére tekintettel az addig elszigetelten maradt kutatási eredmények mind szélesebb körben való megismertetése érdekében egyidejűleg életre hívták a Francia Köztársaságban bejegyzett, ám a résztvevő egyes nemzeti bizottságok szerkesztésében, a Nemzetközi Bizottság kiadásában megjelenő időszak kiadványt, a *Revue Internationale d'Histoire Militaire*-t.

A Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottságnak a második világháború alatt megszakadt és csak 1950-ben újrakezdetett tevékenysége igazi fellendülésben az 1970-es moszkvai történész világkongresszus óta van. Azóta tevékenykednek ebben a nemzetközi tudományos testületben az európai szocialista országok, így köztük hazánk hadtörténészei is. Ugyancsak azóta vált rendszeressé tudományos kollokviumok rendezése is.

Ezek anyagait *Acta* címmel önálló kötetekben jelentetik meg, és így teszik általánosan hozzáférhetővé. Az egyetemes tájékoztatás további elősegítésére 1975-ben megalakult a bibliográfiai albizottság, amely *Bibliographie Internationale d'Histoire Militaire* címmel közreadja az egyes nemzeti bizottságokból beérkezett legújabb hadtörténelmi művek annotációit. Az eddig megjelent hat kötetben a Magyar Hadtörténészek Nemzeti Bizottsága által megküldött művek is szerepelnek.

A korábbi történész világkongresszusoktól eltérő módon ezúttal a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság nem elégedett meg csupán szekcióülésekkel, hanem az első világháború történetének tudományos kollokviumon való komplex megvitatása mellett döntött. Mivel a

Második Világháború Történetének Nemzetközi Bizottsága és a *Tengerhajózási Történelmi Nemzetközi Bizottság* részéről is nagy érdeklődés mutatkozott meg ez iránt, ugyanakkor a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság számos tagja jelezte, hogy ezúttal a történész világkongresszus egyéb szaktörténelmi társaságainak, bizottságainak vagy munkacsoportjainak rendezvényein is részt kívánna venni, az üléssorozatra a világkongresszus többi eseménye előtti héten került sor.

A Stuttgartba érkezett hadtörténészeket az első kötetlen összejövetelen augusztus 19-én a szervező bizottság elnöke, *Prof. Dr. Jürgen Rohwer*, a helyi *Bibliothek für Zeitgeschichte* igazgatója, az *NSZK Hadtörténelmi Bizottságának* alelnöke üdvözölte.

Augusztus 20-án a nyitóülésen elsőként *Dr. h.c. Manfred Rommel*, Stuttgart főpolgármestere köszöntötte a résztvevőket. Emlékeztetett arra, hogy a város az egyetemes gondolkodás olyan nagyjait adta a világnak, mint Hegel. Ezt követően felidézte a hadtörténelem tárgyát képező háborúk, így főleg a második világháború által a városra zúdult szenvedéseket. Befejezésül annak a kívánságának adott hangot, hogy a jövő ne hozzon újabb háborút, amelyet a majdani kutatóknak kellene tanulmányozniuk.

Az NSZK hadügyminiszterének személyes képviselőjeként megjelent és az ő üdvözlését átadó *Dr. Lothar Rühl* államtitkár ezt a gondolatot folytatta, amikor azt hangsúlyozta, hogy az eljövendő kutatások középpontjába az egyes hadseregeknek a békeperiódusokban játszott szerepét lenne célszerű állítani. Ennek lehetőségét adottnak látja, mivel a hagyományos csatatörténettől eltávolodva a hadsereg és társadalom interdiszciplináris vizsgálata került előtérbe, ugyanakkor a hadtörténelem fogalmába ez is beletartozik.

Dr. Manfred Erhardt, Baden-Württemberg Tartomány tudomány- és művészetügyi minisztériumának osztályfőnöke a helyi vendég látó hatóságok és szervek képviselőiben elmondott üdvözlő beszédében ugyancsak a hadtörténelem fogalmi tartalmát elemezte, és e tudományág legszélesebb értelemben vett művelése mellett szállt szóra.

Az NSZK Hadtörténelmi Bizottságának nevében *Prof. Dr. Jürgen Rohwer* alelnök kö-

szönte meg a minden korábbinál jelentősebb érdeklődést és a nagyarányú részvételt. Kiemelte a napirendre tűzött kérdés-komplexum rendkívül sokoldalú megközelítését, amely hozzájárulhat a megcsontosodott véleményekkel, előítéletekkel való szakításhoz, a félreértések felszámolásához, a kölcsönös megértéshez, a baráti szálak erősítéséhez és ezáltal — korrekte tudományos vitákban — új eredmények eléréséhez.

André Corvisier, a párizsi Sorbonne Egyetem tanszékvezető professzora, a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság elnöke, köszönetet mondván a rendezvénysorozat házigazdájának, ugyancsak a hadtörténelemek közötti, egyre erősödő személyes kapcsolatok fontosságát hangsúlyozta. Felidézte az elmúlt öt év mozgalmas tevékenységét, és hitet tett a múltbeli háborús ellenségeskedéssel való szakítás, a békéért teendő közös erőfeszítések jegyében folytatandó további tudományos együttműködés mellett.

Az első munkaülésre *Bengt Åshlund* ny. ezredesnek a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság korábbi elnökének (Svédország) és *Prof. Dr. Eugeniusz Kozłowski* ezredesnek (Lengyelország) az elnöklétével került sor. Ennek témája „A hadviselő felek vezérkarainak stratégiai elképzeléseiben bekövetkezett módosulások és a háborús kép, valamint a háború eszközeinek változásai” volt.

Guy Pedroncini tanszékvezető egyetemi tanár (Franciaország) a francia stratégiai gondolat fejlődésével foglalkozott. Előadásában végigkísérte, miként hatott a műszaki előrehaladás a szállító- és harcászati eszközök fejlődése, a harcászati ebből következő változása, a stratégiai nézetekre a legfelsőbb francia hadvezetésben.

Prof. Dr. sc. Helmut Otto ezredes (NDK) a legfelsőbb német hadvezetés 1916—1918 közötti stratégiai tervezését, mint a háborús célok és a háborús potenciál által meghatározott ténykedését elemezte előadásában. Kiemelte, hogy az addigi legsúlyosabb válság ellenére az uralkodó körök nem a háború mielőbbi befejezésének reális következtetéséhez jutottak el, hanem „a gyors erőteljes csapások” illuzórikus célkitűzéséhez.

Richard Plaschka tanszékvezető egyetemi tanár (Ausztria) a két előadáshoz kapcsolódó kommentárjában a háborús kép változásait mutatta be a különböző hadviselő feleknél. Eközben visszatérően hangsúlyozta, hogy a kezdeti kép változásai a rendszereket és államalakulatokat robbantó eseményekkel párhuzamosan jelentkeztek, így vált például a magyaroknál végül válságképpé.

Szünet után *Jehuda L. Wallach* egyetemi tanár (Izrael) és *Jae Kyu Park* tanszékvezető egyetemi tanár (Dél-Korea) vette át az elnöki

tisztelet. Második témaként a semleges hatalmaknak a hadviselő felekhez fűződő kapcsolatai kerültek megvitatásra.

Göran Rystad egyetemi tanár (Svédország) a finn függetlenség kikiáltását követően Szovjet-Oroszország által kiűrt Aaland-szigetekkel kapcsolatosan a „humanitárius okból” történt svéd megszállás után 1918-ban kidolgozott német keleti tengeri Monroe-doktrína megszületését, a nyugati antant-hatalmaknak az e térségbeli rendezésből való kizárására való törekvést elemezte.

A semleges Spanyolország katonai megfigyelőinek első világháborús tevékenységéről szövegezte *Fernando Diaz Redondo* alezredes (Spanyolország). Miután részletesen bemutatta a kiküldött katonai megfigyelőket és ismertette folyamatosan hazaküldött jelentéseiket, azt hangsúlyozta, hogy a hadműveletek tapasztalatai jelentősen befolyásolták a spanyol haderő első világháború utáni fejlesztését.

E téma kommentátoraként *Dr. Fritz Wille* ny. hadtesttábornok (Svájc) a semlegesek és a háború kérdésével kapcsolatosan részletesen ismertette a svájci semlegességet, amely önként vállalt és nemzetközi jogilag elismert volt, de nem garantált. Következésképpen a semlegesség megsértése esetén harmadik hatalom annak védelmére csak külön diplomáciai felkérésre léphetett fel, szükség volt tehát a semlegesség megvédését lehetővé tevő belső erőre is. A mozgósítás és a védelmi felvonulás súlyos gazdasági következményei azonban jelentős ösztönzőként hatottak, hogy Svájc tárgyalások révén érje el a hadviselő feleknél a semlegesség tiszteletben tartását.

Augusztus 21-én a kollokvium *James L. Collins* ny. dandártábornok (USA) és *Jean Vanwelkenhuyzen* kutatóintézeti igazgató (Belgium) elnöklété alatt kezdte meg következő ülését. Ezen a résztvevők a tömeghadseregek mozgósításának a hadviselő államok társadalmára gyakorolt hatását vizsgálták.

Ivan I. Rosztunov ezredes, a történelem-tudományok doktora (Szovjetunió) az orosz hadsereg mozgósításának társadalmi vonatkozásait tárgyalta előadásában. Kiemelte, hogy a háború kirobbanása az orosz haderőt az átszervezés stádiumában találta, a mozgósított haderő összevonásakor nagy távolságokat kellett legyőzni, és ez a vasúti áteresztőképesség szűk kapacitása miatt ellátási zavarokat okozott. A mind nagyobb tömegek hadbavonultatása azután a gazdasági élet mind súlyosabb helyzetét idézte elő. Így talált egyre szélesebb talajra az a már a kezdeti sovíniszta lelkesedés idején is következetesen háborúellenes propaganda, amelyet a bolsevikok képviseltek.

Peter J. Simkins tudományos főmunkatárs (Nagy-Britannia) az 1914—1916 között Nagy-

Britanniában felállított új hadseregek összetételét vizsgálta. Megállapította: új kutatási eredményei tükrében világos, hogy az újoncok nagyobb hányada önkéntes volt, sőt több önkéntes jelentkezett, mint amennyit az általános hadkötelezettség alapján a hadvezetés bevonulathatott volna.

Kommentárában e két előadáshoz csatlakozva *Prof. Dr. William Rodney* katonai akadémiai tanár (Kanada) előbb az orosz és angol sajátosságokat emelte ki, majd a kanadai mozgósítást mutatta be, amelyben az angol tapasztalatok tükröződtek. Végül a további ezirányú kutatások szükségességét hangsúlyozta.

Szünet után a kollokvium *Prof. Dr. David G. Chandler* katonai akadémiai tanszékvezető tanár (Nagy-Britannia) és *Thierno Mouctar Bah* tanszékvezető egyetemi tanár (Kamerun) elnökletével folytatta munkáját, amelynek napirendjére ezúttal az európai háborúnak az Európán kívüli világra gyakorolt hatását tűzték.

John R. Robertson egyetemi tanár (Ausztrália) a Brit Birodalom részét képező Ausztrália döntő többségében angol és ír származású lakóinak magatartásával foglalkozott. Bár a népszavazás két ízben is megakadályozta az általános hadkötelezettség bevezetését, nagyszámú önkéntes vett részt a fegyveres küzdelemben a különböző hadszíntereken, ahogyan az előadó azt részletesen dokumentálta.

Arthur Oscar Saldanha da Gama ny. altengernagy (Brazília) Brazíliának az antant-hatalmak oldalán való 1917-es hadbalépéséhez vezető útját, majd a tengeri háborúban való részvételét vázolta fel.

Kiyoshi Ikeda egyetemi tanár (Japán) Japán vonatkozásában ábrázolta részletesen, miképpen vezetett el a háború előtti japán—angol együttműködés már 1914-ben a németellenes japán hadüzenethez.

A délutáni ülésen az elnöki tisztet *Prof. Dr. Manfred Messerschmidt* kutatóintézeti igazgató (NSZK) és *Dr. Alexandru Savu* ezredes (Románia) vette át. Ekkor a résztvevők a gazdaság mozgósításának és az új technológiáknak a háborúra gyakorolt befolyásával kapcsolatos kérdéseket vizsgálták.

Az ipari hadviselés kezdetéről és ennek az európai államok vezérkaraiiban való félreértelmezéséről szolt *Raimondo Luraghi* tanszékvezető egyetemi tanár (Olaszország), miközben előadásában arra kereste a választ, miképpen mondott rövid úton csődöt mind a német, mind a francia haditerv. Nyomatékosan kiemelte, hogy sem Schlieffen, sem Foch nem vette figyelembe az előző száz év hatalmas változásait, míg egy orosz-lengyelországi zsidó kereskedő, aki Jean de Bloch néven vált ismertté, már 1898-ban önálló kötetben fo-

galmazta meg világos felismeréseit egy elővendő új háború jellegével kapcsolatosan.

Sydney F. Wise egyetemi tanár (Kanada) a légierő fejlődésével és stratégiai alkalmazásával kapcsolatosan egy általános ellentmondásra mutatott rá: Miközben a mind nagyobb méret, teherbíróképesség, hatótávolság, magassági szint, sebesség, továbbá a támogató eszközök mind teljesebb alkalmazása a légierő gyors fejlődéséhez és valódi fegyvernemmé válásához vezetett, továbbra is az volt a hadvezetés általános nézete a különböző hadviselő feleknél, hogy a háborúnak a földön kell eldőlnie, így a légitáskák száma mindvégig erősen korlátozott maradt.

Kommentárában ehhez csatlakozva *Jean Delmas* tábornok (Franciaország) az új technológiáknak a hadelméletre gyakorolt befolyásáról szolt. Bemutatta, miképpen került előtérbe a régi elv helyett — az ellenséget a csatában kell legyőzni — az új felismerés, hogy utánpótlástól elvágya kell megadásra kényszeríteni; ismertette továbbá a visszahatást, azaz, hogy hogyan segítette az új technika egyre tömegesebb alkalmazása annak továbbfejlődését, ez pedig megint csak miként változtatta meg az egyes fegyvernemek szerepköréit és lehetőségeit.

Augusztus 23-án reggel a kollokvium *Dr. Cornelis M. Schulten* kutatóintézeti igazgatójának, a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság főtitkárának (Hollandia) és *Pierluigi Bertinaria* (Olaszország) dandártábornoknak az elnöklete alatt vette fel újra a munkáját. A téma, ezúttal a koalíciós kormányoknak és főparancsnokságoknak a viszonya volt.

Dr. David F. Trask kutatóintézeti igazgató (USA) Woodrow Wilson amerikai elnök és a szövetségesek viszonyát vizsgálva azt hangsúlyozta, hogy az Egyesült Államok 1917/18-ban immár hadviselő félként is saját politikai céljait követte. Elfogadván ugyanis szövetségesei stratégiai elképzeléseit, nemcsak ellenfeleit igyekezett fegyveres erejével saját politikájának elfogadására rákényszeríteni, hanem egyúttal koalíciós partnereit is ellenőrzése alá kívánta vonni, mindenesetre sikertelenül.

Dr. Ilie Ceauşescu altábornagy (Románia) a román főparancsnokságnak a szövetségesekhez fűződő viszonyáról szolt előadása távollétében került felolvasásra. Az előadás jelentős része Romániának 1916-os hadbalépésével és átmeneti vereségével foglalkozott. Ezzel kapcsolatosan a szerző megállapította, „ez arra vezethető vissza, hogy a szövetséges hatalmak nem váltották be ígéreteiket és hogy az antant-hatalmak nem mutattak megértést a nemzeti terület felszabadításáért vívott igazságos harc iránt.”

Kommentátorként *Prof. Dr. hab. Willibald Gutsche* kutatóintézeti osztályvezető (NDK) általános érvényű szöveget le, hogy

az első világháborúban nem egyes népek szociális, vagy nemzeti felszabadítása volt napirenden, hanem mindkét koalíció esetében expanzíós, imperialista gazdasági érdekek védelméből fakadó hadviselés folyt. Az imperialista háború befejezését siettette az oroszországi szocialista forradalom győzelme, az uralkodó osztályok érdekei, főleg gazdasági érdekei közötti ellentéteket ennek jegyében tették időlegesen félre.

Szünet után a koalíciós kormányok és főparancsnokságok viszonyának kérdését *Dr. Paul Gygli* nyá. hadtesttábornok (Svájc) és *Finn Askgaard* múzeumigazgató (Dánia) elnöke alatt vitatta tovább a kollokvium.

Bahri Celiker nyá. dandártábornok (Törökország) a török főparancsnokságnak saját kormányához és a német főparancsnoksághoz fűződő viszonyát elemezte. Ebben hangsúlyozta, hogy a kormányhatalmat is néhány magas rangú katonai vezető gyakorolta, így a török főparancsnok, aki azonosult a német stratégiai célokkal, érvényesíthette a mellékcsoporton érkező német kívánásokat, amelyek viszont egyáltalán nem vették figyelembe a török nemzeti érdekeket.

Dr. Ilja G. Iljev ezredes, docens (Bulgária) előadásában az első világháborús bolgár hadművészetet elemezte. Miután számos példán bemutatta a német befolyást, legfontosabb momentumaiiban végigkísérte az egyes bolgár hadműveleteket. Befejezésül a harcászati terén bekövetkezett fejlődésről szólt.

Kommentárában *Dr. Petar Opačić* ezredes (Jugoszlávia) a politika és a stratégia viszonyát a szerb példán mutatta be. Szerbia kezdetben, gyakorlatilag szövetséges nélkül, jelentős túlerőkkel szembeni védelmi háborúra kényszerült és várt háborús céljainak meghirdetésével. Csak a kezdeti győzelmeket követően hozta nyilvánosságra a szerb kormány, hogy háborús erőfeszítése a délszláv területek saját fősége alatti egyesítésére irányul. Konkrét elképzeléseit pedig csak a háború kimenetelének eldőlte után fedte fel.

Augusztus 24-én a háború és forradalom kérdése került napirendre *Pável A. Zsülin* altábornagynak, a Szovjetunió Tudományos Akadémiája levelező tagjának és *Prof. Dr. Olav Riste* kutatóintézeti igazgatónak (Norvégia) elnöksége alatt.

Prof. Dr. Kazimierz Sobczak ezredes (Lengyelország) előadásában az oroszországi, németországi és osztrák—magyar monarchiabeli forradalmaknak a háború kiemenetelére és Lengyelország állami függetlenségének visszanyerésére gyakorolt hatását elemezte. Arra a következtetésre jutott, hogy bár a lengyel nemzet felkészült az állami függetlenség helyreállítására, ehhez a belső erők önmagukban nem voltak elégségesek, szükség volt kedvező

nemzetközi helyzetre is. Ennek két meghatározója pedig az oroszországi szocialista forradalom győzelme és a Központi Hatalmak háborús veresége volt.

Jussi T. Lappalainen egyetemi tanár (Finnország) témája a Vörös Gárdának az 1918-as finn polgárháborúban felszenvedett veresége volt. Az erőviszonyok felvázolása és a haditervek bemutatása után az előadó röviden ismertette a hadműveletek lefolyását. Ezt követően elemezte a Vörös Gárdák vereségének okait. Szembeállította a városi vörös régiókat és a falusi fehér területeket, kiemelte a proletariátus dezorganizáltságát és harci tapasztalatainak hiányát. További belső tényezők sorra vétele után leszögezte, hogy a vereségben a kedvezőtlen nemzetközi helyzet volt a döntő, amelyhez külföldi intervenció is társult.

A háború és forradalom téma kommentatóraként kapott szót *Liptai Ervin* vezérőrnagy, kandidátus. A két előadásból kiindulva azt hangsúlyozta, hogy azok a társadalmi elmentmondások, amelyeknek megoldását az 1917-től kibombázó forradalmak napirendre tűzték, nem csak az első világháború termékei voltak. A világ már azt megelőzően is jelentős politikai, gazdasági és szociális feszültségekkel volt terhes, és azokhoz csak hozzájárultak a háború okozta megpróbáltatások. Bár kezdetben a nemzeti buzgóság a belső ellentéteket háttérbe szorította, a háború elhúzódásával mégis mindinkább és egyre fokozottabb mértékben ezek a belső ellentétek váltak meghatározóvá. A már a háborút megelőzően jelentős tényezővé vált marxista irányzatot követő szociáldemokrata pártok és az általuk vezetett forradalmi mozgalmak elsődleges célkitűzése kezdetben a béke helyreállítása volt. A háborús vereséget szenvedett közép- és kelet-európai nagyhatalmak esetében ehhez járult az elavult állami és politikai struktúrák felszámolásának, a köztársaság megteremtésének, önálló nemzeti államok létrehozásának, a demokratikus szabadságjogok biztosításának, a földreformnak, stb. a célkitűzése. Ezeket az Orosz Birodalomban az 1917 februári polgári demokratikus forradalom kezdte megvalósítani, majd a nagy októberi szocialista forradalom tette először valósággá. Az új szovjet állam vívmányait sikerült a katonai intervencióval szemben is megvédeni. Az orosz bolsevikok példájának hatása követhető nyomon általában az 1918-as háborúellenes mozgalmakban, továbbá az osztrák—magyar monarchiabeli és németországi forradalmakban is. Ezek a forradalmak nem csak a háborúnak vetettek véget, hanem számos fontos társadalmi és politikai változást is eredményeztek, így például az önálló nemzeti államok, polgári köztársaságok születését. A munkások, szegényparasztok és katonák egy része azonban nem elégedett meg a polgári demokratikus forradalmak eredményeivel, hanem — újra csak az oroszországi példát követve — a szocialista forradalom

diadalra juttatásáért lépett fel. Így született meg, vértelen forradalom eredményeként, 1919-ben a Magyar Tanácsköztársaság, majd a Bajor és a Szlovák Tanácsköztársaság. Az előbbit azonban a külső intervenció, az utóbbit pedig a belső túlerő fel tudta számolni. A forradalmi hullám ennek ellenére még évekig és Európa más részein, sőt a többi földrészen is tovább tartott. Az első világháború utáni világkép jelentősen eltért az 1914 előttől, és ebben hatalmas szerepet játszottak az 1917-tel kezdődő forradalmak — fejezte be gondolatmenetét az előadó.

Szünet után került sor a zárülésre, amelyen *Dr. Johann Christian Allmayer-Beck* valóságos udvari tanácsos, ny. múzeumi főigazgató (Ausztria) és *Fernand Gambiez* hadseregtábornok, a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság tiszteletbeli elnöke (Franciaország) elnökölt.

Utóbbi rövid előadásban a háború és politika kapcsolatát vizsgálta, miközben az adott eszközök és a megszületett doktrinák általi meghatározottságot hangsúlyozta. Kifejtette, hogy az első világháború előre nem látható kiterjedésűvé vált, egyre újabb és újabb mellékhadszínterekre terjedt ki, majd a két szemben álló koalíció eltérő stratégiáját elemezte. Bemutatta, hogy a Központi Hatalmaké a bekerítésre, míg az antant-hatalmaké az át-törésre épített. Mindkettő azonos kudarcra vezetett el az állásháborúhoz, ez pedig a haderők strukturális átszervezését, a harcászati megújulását, a gazdasági bázis átalakulását eredményezte.

Befejező előadást *Andreas Hillgruber* tanácskezelő egyetemi tanár (NSZK) tartott „Az első világháború történelmi helye” címmel. Rendkívül nagylegzetű áttekintésben kiemelte, hogy ez a háború a nagy francia forradalom és Napóleon uralma óta eltelt százszázévtizedes fejlődés végpontját jelentette az európai államrendszer számára. Maga a háború nemcsak ennek az államrendszernek, hanem valamennyi államnak a számára is egy sor új társadalmi, belpolitikai, hadigazdasági, szociálpszichológiai, szövetségpolitikai, katonai-stratégiai és haditechnikai kérdést vetett fel. Végül hangsúlyozta, hogy ez a háború egy új világpolitikai korszak kezdőpontja, amelyben, a mából visszatekintve, már megfigyelhetők az uralkodó tendenciák és az akkor még fel nem fogott alternatívák.

Mivel időszűke miatt nem volt mód valamennyi előre jelzett előadás megtartására, egyes kollégákkal való előzetes megállapodás alapján további tizennyeg elkészült anyaggal a kollokvium idejére a rendező szervek kiadásában megjelent a *Revue Internationale d'histoire Militaire* 63. számú kötete. Ez a következő referátumokat tartalmazza: *Dr. Jean Nouzille* ezredes (Franciaország): A kameruni hadjárat 1914—1916; *Hiroshi Yoshii* egyetemi tanár (Japán): Amerika belépése az első

világháborúba és Wilson távol-keleti politikája; *Dr. Ian F. W. Beckett* tudományos főmunkatárs (Nagy-Britannia): Egy fegyverben álló nemzet bemutatása; *Dr. Patrick Callan* tudományos főmunkatárs (Írország): Brit újoncozás Írországban 1914—1918; *Dr. Dieter Dreetz* tudományos főmunkatárs (NDK): A német hadvezetés teljesíthetetlen személyi pótkövetelései a szárazföldi hadsereg számára; *Dr. Marian Leczyk* katonai akadémiai tanár (Lengyelország): A franciaországi lengyel katonai alakulatok eredete és részvételük a francia—német arcvonalon vívott harcokban; *Jules Maurin* egyetemi tanár (Franciaország): A francia mozgósításnak a lakosságra gyakorolt hatása; *John H. Morrow Jr.* egyetemi tanár (USA): Repüléstechnológia és stratégiai légierő az első világháborúban, az angol, francia és olasz kísérlet; *Alberto Santoni* egyetemi tanár (Olaszország): Az első titkos háború: A britek rádiótávíró elemzései a tengeri hadműveletekben; *Dr. Heinrich Wallen* fregattkapitány (NSZK): A rádiótávíratok alkalmazása a német tengeralattjárók bevetésénél; *Dr. Benjamin F. Cooling* tudományos főmunkatárs (USA): Néhány gondolat a szövetségesek hadművelési együttműködéséről; *Irving B. Holley Jr.* egyetemi tanár (USA): Az amerikai expedíciós haderő kapcsolatairól 1917—1918; *Iván E. Krupcsenko* vezérőrnagy, a történelemtudományok doktora (Szovjetunió): Az első világháború és az oroszországi nagy októberi szocialista forradalom; *Michael Salewski* egyetemi tanár (NSZK): Az első világháború — német trauma.

A hatnapos kollokvium 8 munkaülését elhangzott 18 előadás és 7 kommentárhoz számos kérdés és kiegészítés hangzott el. A vitában összesen 40 fő vett részt. Az általuk felvetett kérdésekre és az előadók, kommentátorok által adott válaszokra itt sajnos nincs módunk kitérni.

A viták befejeztével zárszavában *André Corvisier* professzor, a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság elnöke méltatta a kollokvium példamutató megrendezését és lefolyását. Az elhangzott előadásokkal és vitákkal kapcsolatosan mint új tudományos eredményt emelte ki a következőket: a stratégiában beállt változások kimutatása; a hadiellképzések módosulási folyamatának feltárása; a hadművészetben bekövetkezett alapvető változás kiemelése; az eseményeknek pszichológiai keretekben való felfogása; a háborús kép módosulásainak bemutatása; a semlegesség lehetőségének elemzése; a tömegek fegyveres szembekerülésének kiemelése; a háborúba vonult tömegek ellátási gondjaira való kitérítés; a háborúból hazatértek tudatában beállt változások kimutatása; az Európán kívülre tekintés; a gazdasági aspektusok állandó figyelembe vétele; a kormányok és a hadvezetés

kapcsolatának feltárása; a háború és forradalom viszonyának tisztázása.

A kollokviumhoz csatlakozva egy sor rendezvény nyújtott lehetőséget kötetlen eszmecserékre is. Augusztus 10-én este az NSZK hadügyminisztere személyes képviselőjeként *Dr. Lothar Rühl* államtitkár adott fogadást a résztvevők tiszteletére a közeli *Ludwigsburg* egykori württembergi királyi kastélyában.

Augusztus 21-én a *Bibliothek für Zeitgeschichte* épületében *Prof. Dr. Jürgen Rohwer* igazgató, a szervező bizottság elnöke látta vendégül a résztvevőket. Ez alkalommal nyújtották át az 1985-ös *Richard Franck*-díjat a könyvtárügy fejlesztésében tanúsított kiemelkedő érdemükért két hadtörténésznek, *Alfred G. S. Enser* tudományos tanácsadónak (*Eastbourne*, Nagy-Britannia) és *Dr. Dr. h. c. Daniel Reichel* ny. vk. ezredesnek (*Morges*, Svájc). Előbbinek a múzeumi könyvtárügy fejlesztésében végzett munkáját *Gerald R. Kleinfeld* egyetemi tanár (USA), utóbbinak a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság bibliográfiai albizottságának elnökeként végzett tízéves tevékenységét és a *Bibliographie Internationale d'Histoire Militaire* köteteinek megjelenítésében szerzett érdemeit *Prof. Dr. Reinhard Brühl* vezérőrnagy (NDK) méltatta. Ugyancsak ekkor nyílt meg az első világháborúval foglalkozó szakmai művekből rendezett nemzetközi könyvkiállítás.

A csatlakozó rendezvényekből kiemelkedett az augusztus 22-i egész napos kirándulás, amikor Stuttgartból felkerekedve a kollokvium résztvevői az oly sok háborút látott Rajnán átkelve a franciaországi Vogézekben fekvő *Soultzerenbe* mentek, ahol *Alfred Monhardt* polgármester és a francia hadsereg 9. műszaki ezredének parancsnoki kara fogadta őket. E hegyközségből az 1915-ös állásháború egyik legjellegzetesebb hadszínterét jelentő *Col du Lingé (Lingenkopf)* véráztatta földjére vonul-

tak, hogy megtekintsék az ott kialakított francia és német hősi temetőt, valamint az ezer méteres hágó birtoklásáért vívott értelmetlen harcokat bemutató és az e szűk terepen elesett áldozatokra emlékeztető múzeumot, a helyreállított egykori lövészárkokat, fedezékeket, kiserődöket és a mementóként mindenütt ott emelkedő, a harmincezer halottra emlékeztető síremlékeket.

Augusztus 22-én *Dr. h. c. Manfred Rommel* főpolgármester adott fogadást a résztvevők tiszteletére a stuttgardi városházán, majd záróbanketten búcsúztak egymástól a résztvevők a *Hotel Graf Zeppelin* nagytermében.

Augusztus 23-án a rendező szervek a záróülés után a 16. Nemzetközi Történelemtudományi Kongresszus egyéb rendezvényeire visszamaradóknak *Lichtenberg* várkastélyába szerveztek kirándulást.

A Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság adminisztratív ülésére ugyancsak a kollokvium alatt került sor. Augusztus 23-án számos egyéb kérdés mellett napirenden volt a tisztújítás is. Egyetlen jelöltként közfelkiáltással újabb öt évre elnöknek választották a jelenlevők *André Corvisier* tanszékvezető egyetemi tanárt (Franciaország), ugyanígy főtítkárnak *Dr. Cornelis M. Schulten* kutatóintézeti igazgatót (Hollandia) és főtítkárhelyettesnek, valamint egyúttal pénztárosnak *Hervé de Weck* középiskolai tanárt (Svájc). Ezúttal az alelnökök számát nyolcra emelték és e tisztségre szótöbbséggel a következőket választották: *Prof. Dr. Reinhard Brühl* vezérőrnagy (NDK), *Prof. Dr. David G. Chandler* (Nagy-Britannia), *Dr. Mihail E. Ionescu* őrnagy (Románia), *Prof. Dr. John Jessup* ezredes (USA), *Prof. Dr. Jae Kyu Park* (Dél-Korea), *Prof. Dr. Olav Riste* (Norvégia), *Prof. Dr. Jürgen Rohwer* (NSZK), *Pável A. Zsilin* altábornagy, akadémiai 1. tag (Szovjetunió).